

Pripitomljeni Kremenkovi ljubimci

Predrag Krstić



Експонат са изложбе „Диносауруси Аргентине – џинови Патагоније“ у Импулс Хали
(Фото Сава Радрезновић)

Konačno su stigli u Beograd dinosaurusi – ili, kako kažu da se pravilno kaže, dinosauri. Naš prirodjački muzej i udruženje *Grupo Cultural* iz Argentine mesecima su pripremili i najzad otvorili veliku izložbu – projekt „Dinosaurusi Argentine – džinovi Patagonije“, koju je diljem sveta već videlo milion ljudi i koja će ovde potrajati narednih sedam meseci. Četrdeset eksponata, petnaest različitih vrsta skeleta i delova skeleta, jaja, gnezdo mladunaca, otisci stopa, sve naravno, izvinite što razbijamo iluziju, replike. Originali su isuviše vredni i isuviše komplikovani za transport, dekompoziciju i rekompoziciju.

Nema sumnje da je reč o još jednom spektaklu na tržištu spektakla – u koji su odavno već i nauke ušle prateći „duhovnu situaciju vremena“. Radi se o dobro osmišljenom multimedijalnom provodu koji ima paleontološku potku, ali ima i „prateće sadržaje“ koji će monstrume sa postavke približiti deci i nestrpljivom nervu savremene javnosti.

Ničeg lošeg u svemu tome nema na prvi pogled, a opet, za jedno na diskriminaciju osetljivo čulo, za, recimo, dosledne pobornike zaštite prava životinja, makar i onih izumrlih, ima ipak nečeg neoprostivo vulgarnog u samoj ideji eksponiranja ostataka životinja (da li bismo voleli da nas tako izlažu?) i u našoj suverenoj ravnodušnosti prema njima, u našoj analitičkoj znatiželji kojom mislimo da ih počastvujemo pažnjom hodajući između njih. Ta perspektiva koja provocira naš stid može biti lekovita, može dovesti u pitanje predrasude naše, ljudske vrste, koje dinosaurusi možda i više nego druge životinje mogu da stave na kušnju.

Nama su, naravno, svi oni manje-više isti. Nama su i sve životinje na neki način iste; mi ih, kako je primetio Derida, sve svrstavamo u „životinje“ ili u „životinju“, čime već potiremo one bezdane razlike između vrsta.

Ali kao i sa ostalim aktuelnim „životinjama“, i dinosaurusi su između sebe beskrajno različiti, i veliki i mali, i biljojedi i mesojedi, i laki i teški, i rogati i pločasti – dalo bi se dugo nabrajati – i svi imaju svoju istoriju, svoje poreklo, svoju priču, svoje zlatno i svoje opadajuće doba, svoj kraj. Blagodareći znamenitom zoologu Ričardu Ovenu, 1841. godine su dobili svoje ime. *Deinos saurus* u prevodu znači „strašan gušter“. Naše razumevanje njihove vrste je vremenom napredovalo i do sredine prošlog veka samo nas utvrđivalo u ubeđenju da je reč o strašnim reptilima, koji kao savršeno prilagođeni predatori caruju svojim, caruju čitavim tadašnjim svetom. Tada, u mezozoiku, kada je svet bio gotovo potpuno drugačiji, pre svega znatno topliji, njihova priča biva dominantna priča, dominantna istorija, a sisari, po svoj prilici i (nešto kao) čovek, postoje ali nemaju nikakvu istoriju, nikakav razvoj, već žive u senci ovih bolje adaptiranih stvorenja – koja mu danas (moraju da) izgledaju fantastično. I to će potrajati svih 170.000 miliona godina, sve dok – Hegel je bio u pravu – jedan životni lik ne iščezne i ne otvori prostor za novi.

Nama je, možda i prirodno i samo po sebi razumljivo, upravo to najintrigantnije i nekako najbitnije, to da ni nas ne bi bilo bez njih, odnosno bez njihovog kraja, i možda tek u bezglasnoj slutnji još i to da ista sudbina, kao trenutne gospodare Zemlje, može i nas da sačeka. Ista sudbina, već utoliko što saznajemo da je i doba dinosaurusu počelo onako kako se i završilo, nečim što vele da se u istoriji Zemlje gotovo zakonito odigrava svakih petsto miliona godina: kataklizmom, katastrofom.

Elegantni džinovi

Prethodni period, perm, okončava se najvećim masovnim izumiranjem u istoriji planete – veruje se da je nestalo oko 95 odsto životinjskog sveta na tada jedinom Zemljinom superkontinentu, Pangei – ali posle kojega je u prvom periodu mezozoika, trijasu, preostalih petodsto životinjskog sveta imalo i iskoristilo čitavu planetu samo za sebe. Priroda tada pre svega s dinosaurusima iskušava razmeru i prikladnost životinja: kopnom hodaju najveća stvorenja koje je Zemlja ikada videla, da bi sa protokom vremena, u drugom i naročito u trećem periodu mezozoika koji se zovu jura i kreda, veličina počela da se prožima suptilitetom, elegancijom, lepotom, rafiniranošću.

Jakih i lakih kostiju, modelovani da budu brzi i preduzmljivi, uspravnog hoda čak, izbalansiranog doduše repom, dinosaurusi su imali elegantno držanje, naspram koga su druge životinjske vrste izgledale nezgrapno.

Ukratko, prilagodivši se i vladajući celokupnim svojim okolišem, oni su u svoje vreme bili najuspešnije životinje, vrhunac evolucionog razvoja.

Pre oko 65 miliona godina, u klimaksu svoje moći, dinosaurusi međutim na još uvek misteriozan način iščezavaju i od svog roda ostavljaju iza sebe jedino ptice. Najrasprostranjenija ali ne i jedina teorija jeste da je, skupa sa još najmanje 65 odsto tadašnjeg živog sveta, i njih zbrisao pad ogromnog meteorita na poluostrvo Jukatan u Meksiku, koji je podigao toliki oblak prašine da je zadugo onemogućio svetlost sunca, posledično fotosintezu biljaka, a onda i prehranu biljojeda... Bilo kako bilo, došao je kraj jednog perioda, počeo je kenozoik, počelo je „doba sisara“, koje još uvek traje.

„Dino“ je nevin

Jedna vrsta sisara, moglo bi se reći, opasno pretilo da danas, u svom dobu, po drugi put ubije dinosauruse. Možda je u izvesnoj meri i neizbežno da oni naknadno dožive sudbinu onih životinja sa kojima ljudi žive. Gotovo sve one su nas isprva strašile, a onda smo ih pripitomili ili lokalizovali, prognali u rezervate.

U svakom slučaju, učinili smo ih dobroćudnim i/ili potčinjenim. Zapisi o grandioznim stvorenjima ili o njihovim ostacima još iz biblijskih, pa i oni sasvim naučno intonirani iz modernih vremena, opčinjeni su pre svega njihovom veličinom i moći. A onda je tu od nedavno stavljena u pogon ona proverena strategija kojom ćemo jezu i veličinu pacifikovati u osnovi rasističkim sentimentalizmom, vrstizmom, diskriminacijom koja različite vrste života stavlja u podređeni položaj i funkciju nas. Posle zastrašene fascinacije, i ale iz prošlih vremena počeli smo naknadno da tretiramo kao kućne ljubimce ili smorene primerke egzotičnih stvorenja po zoološkim vrtovima.

Danas je taj kulturni obrazac uveliko industrijalizovan i utoliko predvidiv. Nešto se moglo nazreti već u onim duhovitim aplikacijama savremenih ljudskih odnosa na svet praistorije (koja je, naravno, za nas uvek vreme pre našeg) u „Kremenku“, u onim uprezanjima dinosaurusu u produktivne prakse čoveka.

Ali sa Spielbergovim „Parkom iz doba jure“ više nije bilo sumnje gde će završiti dinosaurusi, odnosno njihov simbolički sadržaj. Sekularizovana naučna fantastika postaje istorijska bajka. Bezbrojne igračke, figurice, video-igrice u kojima se simpatični „Dino“ preporučuje svojom nevinom nezaštićenošću smenjuje i daleko nadmašuju one distinktivne i istovremeno identifikacijske preokrete koje je takođe odnedavno sa filmskog platna ambivalentno proizvodila senzitivnost iz zabiti u civilizaciju nahrupelog nežnog džina King Konga.

Do kraja dovedeno opsenerstvo holivudizacije bi, međutim, istovremeno moglo da otvori prostor onim drugačijim uvidima koji bi proishodili iz dolaska, odnosno odgovarajućeg dočeka dinosaurusu; njihova do karikature zaoštrena slika bi mogla biti i prilika za jednu njihovu nedirigovanu i tako reći (samo)kritičku recepciju.

Ta recepcija bi morala, kao i svaki značajan prodor u saznanja sveta i nas samih, biti prevashodno antinarcistička.

Nasuprot poniženju krivotvorenog odomaćenja, kroz dinosauruse bi mogla da se pojavi i nekakva sugestija ne samo o našoj prolaznosti nego i o onoj nemisioniranosti o kojoj njihov kraj može da posvedoči. To da se apokalipsa već odigrala, i to ne jednom, i da će se po svoj prilici odigrati opet, te da je uprkos tome svet preživeo, da kraj jedne vrste nije i kraj sveta, pa da to važi i za našu vrstu i za naš svet, govori o onim manje antropocentričkim perspektivama koje Stiven Guld nastoji da razvije spuštajući se do bakterija, do njihove istorije koja je neuporedivo dugovekija i od istorije dinosaurususa i od istorije čoveka, istorije života koji neprekidno traje od kada je nastao na Zemlji i koja sada osvetljava irelevantnost ili ne-toliku-relevantnost kakvu sebi i svojim mesnim počecima i krajevima pridajemo u istoriji sveta.

A onda, koliko god štetilo psihičkom komforu, nasuprot (p)osmatranju dinosaurususa kao sada i prostorno i vremenski nekako (pre)daleke, nesvodive i neugrožavajuće egzotike, pronaći se u njima. Ne samo u onom smislu u kojem se taj izraz ponegde kolokvijalno koristi – u smislu da smo, samo sada kao vrsta a ne kao okoštavanje skloni pojedinci, omatoredi i da smo blizu kraja. Nego, najzad i još gore (šta god inače pričali kreacionisti), u smislu depatetizovane, dobro odmerene „kontingencije“, u smislu da smo lako mogli uopšte i ne biti. A da bi svet i dalje mirno, verovatno još i mirnije, postojao. Možda trag te intuicije izbija i u onoj produkciji koja je kamuffira. Naslov trećeg nastavka animiranog blokbastera „Ledeno doba“ isti je kao i novinskih naslova koji najavljuju tek otvorenu beogradsku izložbu: „Dinosaurusi dolaze“.

Kako ćemo ih dočekati, i u prvom i u drugom i u svakom slučaju, izgleda da pre svega zavisi upravo od toga koliko ozbiljno shvatamo njihov „dolazak“.